

Şâfiî Bir Fakih ve Muhaddis: Takiyyüddîn el-Hısnî'nin Biyografisi ve Yazılı Mirası

A Shâfiî Jurist and Traditionist: The Biography and Written Legacy of Takiyy al-Dîn al-Hısnî

Bilal ÇİÇEKLİYÜZ

Yüksel Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Ana
Bilim Dalı, Batman, Türkiye
Graduate Student, Batman University, Faculty of
Islamic Sciences, Department of Basic Islamic
Sciences, Batman, Turkey
mirzabey217242@hotmail.com
<https://orcid.org/0009-0006-4353-600X>

Fuat İSTEMİ

Prof. Dr., Batman Üniversitesi, İslami İlimler
Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Hadis Ana
Bilim Dalı, Batman, Türkiye
Prof. Dr., Batman University, Faculty of
Islamic Sciences, Division of Hadith
Department of Basic Islamic Sciences, Batman,
Turkey
fuatistemi@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4899-0360>

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Çiçekliyüz, Bilal - İstemi, Fuat. "Şâfiî Bir Fakih ve Muhaddis: Takiyyüddîn el-Hısnî'nin Biyografisi ve Yazılı Mirası". *Batman Akademi Dergisi* 9/2 (Aralık 2025), 369-385.

Doi: 10.58657/batmanakademi.1783485

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 13 Eylül 2025

Accepted / Kabul Tarihi: 31 Ekim 2025

Published / Yayın Tarihi: 31 Aralık 2025

Pages / Sayfa: 369-385.

Plagiarism / İntihal:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Bu makale, Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yürütülmekte olan "Takiyyüddîn el-Hısnî'nin Hadis ve Sünnet Anlayışı" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünden üretilmiştir.

This article is derived from a part of the master's thesis titled "Taqi al-Din al-Hisni's Understanding of Hadith and Sunnah," which is being conducted at the Institute of Graduate School of Batman University.

Öz: Bu makale, XIV-XV. yüzyıl Şam ulemâsından Takiyyüddîn Ebû Bekr el-Hisnî'nin (ö. 829/1426) ilmi kişiliğini, eserlerini ve İslam ilim geleneği içerisindeki konumunu ele almaktadır. El-Hisnî, özellikle Şâfiî fıkıhına dair kaleme aldığı *Kifâyetü'l-Ahyâr* ve *Şerhu't-Tenbîh* adlı eserleriyle öne çıkmış; delillere dayalı metodolojisi ve mukayeseli yaklaşımıyla mezhep literatüründe mühim bir yer edinmiştir. Bunun yanı sıra hadis, kelâm, akâid ve tasavvuf alanlarında da dikkate değer çalışmalar yapmış, çok yönlü bir âlim kimliği sergilemiştir. Onun en dikkat çekici yönlerinden biri, dönemin tartışmalı itikadî meselelerine müdahil olmasıdır. Özellikle İbn Teymiyye'ye yönelik reddiyeleri, Ehl-i Sünnet akidesini savunmadaki tavizsiz tutumunu ortaya koymakta ve Şam merkezli ilmi tartışmaların seyrini anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. El-Hisnî'nin eserleri arasında yalnızca günümüze ulaşmış matbu metinler değil, çeşitli kütüphanelerde yazma hâlinde bulunan ve hatta kaybolmuş eserler de bulunmaktadır. Bu çalışmada el-Hisnî'nin mevcut, yazma ve kayıp eserleri tespit edilip tasnif edilerek onun zengin ilim mirası bütüncül biçimde değerlendirilmiştir. El-Hisnî yalnızca fakih kimliğiyle değil, aynı zamanda muhaddis, sûfi ve kelâmcı yönüyle de İslam düşüncesinde derin izler bırakmış çok yönlü bir âlim olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Takiyyüddîn el-Hisnî, Şâfiî, Kifâyetü'l-Ahyâr, Şerhu't-Tenbîh.

Abstract : This article examines the scholarly personality, works, and intellectual position of Taqiyy al-Dîn Abû Bakr al-Ḥisnî (ö. 829/1426), a prominent Damascene scholar of the 14th–15th centuries. Al-Ḥisnî is particularly distinguished for his contributions to Shāfi'ī jurisprudence, most notably through *Kifāyat al-Akhyār* and *Sharḥ al-Tanbīh*, in which his evidence-based methodology and comparative approach secured him a significant place in the madhhab literature. Beyond jurisprudence, he produced substantial works in the fields of ḥadīth, kalām, theology, and Sufism, thus embodying the profile of a versatile scholar. One of the most remarkable aspects of al-Ḥisnî's intellectual legacy is his active engagement in contentious theological debates of his time. His refutations of Ibn Taymiyya exemplify his uncompromising defense of Sunnī orthodoxy and constitute a crucial source for understanding the trajectory of doctrinal controversies in Mamlūk-era Damascus. His corpus comprises not only printed works that have reached the present but also numerous manuscripts preserved in various libraries, as well as lost treatises known only through bibliographical references. This study identifies, categorizes, and evaluates al-Ḥisnî's extant, manuscript, and lost writings, thereby offering a comprehensive assessment of his scholarly heritage. The findings underline that al-Ḥisnî should be recognized not merely as a jurist, but also as a traditionist, Sufi, and theologian who left a lasting imprint on the intellectual history of Islam.

Keywords: Hadith, Taqiyy al-Dîn al-Ḥisnî, Shāfi'ī, Kifāyat al-Akhyār, Sharḥ al-Tanbīh.

Giriş

İslam düşünce tarihinde âlimlerin biyografileri ve eserleri, yalnızca bireysel bir entelektüel serüvenin kaydı değil; aynı zamanda yaşadıkları dönemin ilmi, toplumsal ve siyasi atmosferini yansıtan birer tarihî belgedir. Bu bağlamda XIV-XV. yüzyıl Şam ulemâsından Takiyyüddîn Ebû Bekr el-Hısnî, sahip olduğu çok yönlü ilmi birikimi, kaleme aldığı eserleri ve dönemin tartışmalarına aktif müdahalesiyle öne çıkan bir isimdir. Şâfiî fıkıhına yaptığı katkılar kadar hadis, kelâm ve tasavvuf sahalarındaki çalışmalarıyla da tanınan el-Hısnî, klasik İslam ilim geleneğinde önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır.

El-Hısnî'nin biyografisi ve eserlerinin incelenmesi, yalnızca şahsi bir entelektüel portreyi değil, aynı zamanda Memlûkler dönemi Şam'ının ilmi ve kültürel atmosferini de aydınlatmaktadır. Memlûkler devri, siyasi istikrarsızlıklara rağmen ilim hayatının canlılığını koruduğu, özellikle Şam ve Kahire'nin önemli birer ilim merkezi hâline geldiği bir dönemdir. Bu dönemde medrese kurumu, İslam dünyasının farklı bölgelerinden gelen öğrencileri ve âlimleri buluşturan, ilimlerin dolaşımını sağlayan bir merkez işlevi görmüştür.¹ Şâfiîlik, Hanefîlik, Malikîlik ve Hanbelîlik gibi mezhepler arasındaki ilmi etkileşim, fıkıh literatüründe zengin bir birikimin oluşmasına katkı sağlamıştır. Şam, coğrafi konumu itibarıyla hem Doğu hem Batı İslam dünyasıyla irtibat halinde olan bir merkezdi. Buradaki medreseler, yalnızca fıkıh eğitiminin değil, aynı zamanda hadis, kelâm, tefsir ve tasavvuf gibi farklı disiplinlerin de canlı bir şekilde öğretildiği kurumlar olarak işlev görmektedir. İşte el-Hısnî'nin yetiştiği bu ilmi ortam, onun çok yönlü bir birikim kazanmasını mümkün kılmıştır. Özellikle Bâderâiyye Medresesi, onun eğitim sürecinde belirleyici bir rol oynamış; burada dönemin önde gelen âlimlerinden dersler alarak fikrî ufkunu geliştirmiştir.²

El-Hısnî'nin ilmi kişiliğinin temelinde, fıkıh ilmine olan derin ilgisi yer almaktadır. *Kifâyetü'l-Ahyâr* ve *Şerhu't-Tenbîh* adlı eserleri, Şâfiî mezhebinin temel kaynakları üzerine yaptığı kapsamlı şerhler olarak dikkat çeker. Bu eserler, yalnızca mezhep mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda delillere dayalı yaklaşımıyla mukayeseli bir metodoloji geliştirmiştir. Söz konusu eserlerin yüzyıllar boyunca Doğu İslam dünyasındaki medreselerde okutulmuş olması, onun kalıcı bir ilmi otoriteye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, el-Hısnî'nin çalışmaları yalnızca fıkıh alanıyla sınırlı değildir. Hadis ilmiyle meşgul olması, eserlerinde rivayet zincirlerini incelemesi ve hadislerin sıhhat derecelerini tartışması, onun muhaddis yönünü ortaya koyar. Ayrıca tasavvufa dair kaleme aldığı eserler, dönemin zühd anlayışını yansıtırken; kelâm ve akâid alanında yazdığı reddiyeler, özellikle İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) yönelttiği sert eleştiriler, onu dönemin en hararetli ilmi ve itikadî tartışmalarının merkezine yerleştirmiştir. Bu reddiyeler, Şam'da Selefi eğilimlerle Ehl-i Sünnet çizgisi arasındaki gerilimleri gözler önüne sermekte ve klasik kelâm geleneğinin müdafaa refleksini göstermektedir.

¹ Memlûklüler dönemi ilmi gelişmeler için bk.: Murat Kaş, "Kelâm İlminin Bilimsel Kimliğiyle İlgili Tartışmaların Memlûk Coğrafyasındaki Yansımaları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV/3 (2020), 1059-1080.

Biyografik kaynaklarda aktarılan bilgiler, el-Hısnî'nin zâhidâne yaşam tarzı, öğrencileriyle olan yakın ilişkisi ve ilim yayma çabalarıyla öne çıkan bir âlim olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte, onun eserlerinin bir kısmı günümüze matbu halde ulaşmış olsa da önemli bir kısmı yazma nüshalar halinde kütüphanelerde muhafaza edilmekte, bazıları ise tamamen kayıp durumundadır. Bu gerçek, el-Hısnî'nin ilmi mirasının tam anlamıyla gün yüzüne çıkarılabilmesi için kapsamlı bir tahkik ve edisyon kritik çalışmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı, Takiyyüddîn el-Hısnî'nin hayatını ve eserlerini bütüncül bir şekilde ele alarak, onun İslam ilim geleneği içerisindeki yerini ortaya koymaktır. Makalede öncelikle el-Hısnî'nin biyografisi incelenecek; doğum yeri, soyu, ilmi çevresi, hocaları ve öğrencileri hakkında bilgiler sunulacaktır. Ardından fıkıh, hadis, kelâm, tasavvuf ve siyer gibi farklı alanlarda kaleme aldığı eserleri tasnif edilerek değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu tasnif, eserlerin günümüze ulaşma durumlarını da göz önünde bulundurarak yapılacak; matbu, yazma ve kayıp eserler ayrı ayrı ele alınacaktır. Takiyyüddîn el-Hısnî'nin biyografisi ve yazılı mirası, yalnızca bir âlimin ilmi serüvenini anlamamıza değil; aynı zamanda XIV-XV. yüzyıl İslam dünyasının entelektüel dinamiklerini, medrese eğitim sisteminin işleyişini ve dönemin tartışmalı meselelerine verilen ilmi tepkileri kavramamıza da katkı sunmaktadır. Onun çok yönlü şahsiyeti, klasik İslam ilim geleneğinin canlılığını ve sürekliliğini gözler önüne seren değerli bir örnektir.

1. Takiyyüddîn Ebû Bekr el-Hısnî'nin Hayatı

Tam ismi Takiyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdul Mümin el- Hüseyinî el-Hısnî'dir. Halep'e bağlı Hısn köyünde hicri 752 (m. 1351) senesinde dünyaya gelmiştir. Şam'a yerleşen el-Hısnî, orada ilim ile meşgul olmuş ve zâhidâne bir hayat yaşamıştır. Bazıları onu Allah'ı derin bir marifet ile tanıyan, kendisini bütün benliğiyle O'na adanmış, kendi zamanında Şam zâhidi, insanlara iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran, dini gayreti yüksek olan, hak yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından çekinmeyen, velâyet ve mârifetullah ile tanınan bir sûfî ve âlim olarak nitelemişlerdir. Şafîî fakihî olan el-Hısnî, Muhaddis ve Müfessir kimliğiyle de tanınmaktadır. Nesep bakımından Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'e ulaşmaktadır. Sehâvî (ö. 902/1497) onun soy şeceresinin hepsini eserinde ele almıştır.³ Şam da Bâderâiyye (Bedrâiyye) medresesinde bulunup burada ilim tahsilinde bulunmuştur.

Ömrünün sonlarına doğru duyma ve görme yetisini kaybeden el-Hısnî, daha çok hayır işlerine ağırlık vererek Şam'da insanların da yardımıyla Bâbüssağîr⁴ mevkiinde bir ribât ve

² Bu dönem ile ilgili ayrıntı bilgi için bk.: Halil İbrahim Hançabay - vd. (ed.), *Memlükler Dönemi İlim Geleneği 13-14. Asırlar* (İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) Yayınları, 2024).

³ Ebû'l-Hayr Muhammed b. 'Abdurrahmân b. Muhammed Şemsuddîn es-Sehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'* (Beyrut: Menşûrâtü Dâri Mektebeti'l-Hayâh, ts.), 11/81.

⁴ Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan tarihi ve önemli bir mezarlıktır.

hanın inşasına öncülük yapmıştır. Şâgûr'daki (Şam) bir zâviyede münzevi bir hayat yaşamaya başlayan el-Hısnî, 15 Cemâziyelâhir 829'da (24 Nisan 1426) Şam'da vefat etmiştir.⁵

Takiyyüddîn el-Hısnî, ilim tahsilinin büyük bir kısmını Şam'da elde etse de ilmi seyahatlerde bulunmak maksadıyla Kudüs'e gitmiş ve burada bir müddet kalarak bazı eserlerini telif etme imkânı elde etmiştir. Şam da kaldığı süre zarfında, bilhassa ilk dönemlerinde Bâderâiyye (Bedrâiyye) Medresesi'nde ilim tahsil etmiştir.

Yumuşak huylu ve cana yakın olan el-Hısnî, öğrencileriyle çok yakından ilgilenirdi. Onlarla beraber oyunlar oynar, gezilere katılır, fetihlere iştirak edip öğrencilerini de teşvik ederdi. İnsanları ilim ve zühde teşvik eden el-Hısnî, hukuki ve idarî makamlardaki yöneticilere karşı sert bir dille ikazlarda bulunmaktan çekinmemiştir. Emri bi'l-ma'rûf ve nehyi anî'l-münker'i kendine prensip edinerek her zaman irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Eş'arî mezhebine bağlı olmakla beraber Hanbeli mezhebine tâbi olan bazı kimseleri tenkit etmiştir. Özellikle İbn Teymiyye hakkında, tekfir derecesine varacak ithamları bulunmaktadır. Aşağıda el-Hısnî'nin yazdığı eserlerde görüleceği üzere onun sırf İbn Teymiyye'nin iddialarına cevap vermek amacıyla bazı eserler telif ettiğini görmekteyiz.

Takiyyüddîn el-Hısnî, dönemin meşhur âlimlerinde dersler almıştır. İlim tahsil ettiği önde gelen hocalarından birkaçını şu şekilde zikretmek mümkündür.

1. Şihâbuddin Ahmed b. Sâlih ez-Zührî (ö. 795/1392)
2. Şemsuddin Muhammed b. Süleyman es-Sarhadî (ö. 792/1389)
3. Şerefuddin Îsâ b. Osman el-Gazzî (ö. 799/1396)
4. Bedruddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet İbn Mektum (ö. 797/1394)
5. Necmeddîn b. Ahmed b. Osman b. İsa İbnü'l-Câbî (ö. 787/1383)⁶

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'nin talebeleriyle beraber zamanını sadece ilim tahsiliyle değil; aynı zamanda oyun, kır gezileri ve fetihlerle iç içe geçirdiği aktarılmaktadır. Kaynaklarda öğrencileri hakkında fazla bilgi yer almamakla beraber, kardeşinin oğlu ve damadı olan Şemsuddin Ebi Abdullah Muhammed b. Hasan b. Muhammed el-Hısnî'nin (ö.

⁵ Cengiz Kallek, "Hısnî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/400-401; es-Sehâvî, *Ed-Dav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, 11/81-82; Muştâfâ b. 'Abdullâh Hâcî Hâlife Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuûl*, thk. Maḥmûd 'Abdulkâdir el-Arnâvût (İstanbul: IRCICA, 2010), 1/88; Ebû'l-Faẓl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed el-'Aşkalânî İbn Hacer el-'Aşkalânî, *İnbâu'l-Ğumr bi Ebnâ'i'l-'Umr*, thk. Ḥasan Ḥabeşî (Mısır: el-Meclisu'l-A'lâ, 1389), 3/374-375; Ebû'l-Berekât Muḥammed b. Aḥmed el-'Âmirî er-Râdî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzirîn ilâ Terâcimi'l-Müte'ahḥirîn*, thk. Ebû Yahyâ 'Abdullâh el-Kendirî (Beyrut: y.y., 1421), 168; Ebû Bekir b. Aḥmed b. Muḥammed b. Ömer el-Esedî eş-Şuhbî ed-Dimeşkî Takiyyüddîn İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*, thk. el-Hâfız 'Abdul'âlîm Ḥân (Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1407), 44/76-77; Muḥammed b. 'Alî b. Muḥammed el-Yemenî eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli' bi Meḥâsin min Ba'di'l-Karni's-Sâbi'* (Beyrut: y.y., ts.), 1/166; 'Abduḥayy b. Aḥmed b. Muḥammed b. el-'Îmâd el-'Akrî el-Ḥanbelî İbnü'l-'Îmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Aḥbâr men Zeheb*, thk. Maḥmûd el-Arnâvût (Dimaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986), 9/273-75.

⁶ Seḥâvî, *Ed-Dav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, 11/82; İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*, 4/76.

834/1430) biyografisinde onun yanında ilim tahsilinde bulunduğu nakledilmektedir.⁷ *Behcetü'n-Nâzırîn* adlı eserin sahibi Ebû'l-Berekât Muhammed b. Aḥmed el-Âmirî er-Raḏî el-Ğazzî ise kitabında onun ilim meclislerinde ve sohbetlerinde bulunduğunu söylemektedir.⁸ Bu iki öğrenci dışında, kaynak eserlerde öğrencilerine dair başka bir bilgiye rastlamadığımızı belirtmeliyiz.

2. Takiyyüddîn Ebû Bekr el-Hısnî'nin Eserleri

İslam düşüncesinde ilmin sonraki nesillere aktarılması, esas bir gaye ve hedef olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda, bütün İslam âlimleri sahip oldukları ilmi yalnızca kendi dönemlerinde ve zamanlarında kullanmakla yetinmemiş, aynı zamanda bu ilmi daha sonraki nesillere ve dönemlere aktarma sorumluluğunu en derinden hissetmişlerdir. Ardından eser bırakan âlim, dünya hayatında hayırlı bir nesil bırakan kimse gibidir. Nitekim bir âlimin geride bıraktığı eserler, onun ilmi birikimini, anlayış dünyasını ve ilme katkılarını daha sonraki nesillere ve dönemlere taşıyan en önemli araçlar olarak kabul edilmektedir.

Bu anlayışta olan âlimlerden biri de Takiyyüddîn el-Hısnî'dir. O klasik İslam ilim ve düşünce geleneği içerisinde yetişmiş, hayatını ilme ve irşada vakfetmiş hem yaşadığı zamanda hem de sonrasında ilmi kişiliği ile takdir kazanmış bir âlimdir. Takiyyüddîn el-Hısnî, kendisini geliştirmede sadece bir alan ile yetinmemiş; Fıkıh, hadis, kelâm/akâid ve tasavvuf gibi birçok farklı ilim alanlarında eserler kaleme almıştır. Bu husus Takiyyüddîn el-Hısnî'nin çok yönlü bir ilmi kişiliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. El-Hısnî'nin eserleri incelendiğinde, onun ele aldığı herhangi bir konu veya meselede delil göstermeye büyük ölçüde önem verdiği görülmektedir. Nitekim eserlerinin kahir ekseriyetinde konuya dair Kur'an ayetleri ve hadislerle istişhatta bulunmuş ve kendisinden önceki âlimlerin görüşlerinden ve fikirlerinden istifade etmiştir.

Her ne kadar el-Hısnî'nin bazı eserleri günümüzde matbu halde neşredilmiş olsa da eserlerinin büyük bir kısmı hala yazma nüshalar halinde çeşitli kütüphanelerde muhafaza edilmektedir. Bununla birlikte, el-Hısnî'ye nispet edilen bazı eserlerin günümüze kadar ulaşmadığı, yani kayıp oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, onun ilmi mirasının ve birikiminin tam manasıyla gün yüzüne çıkarılabilmesi için kapsamlı bir telif ve tahkik çalışmasına ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Takiyyüddîn el-Hısnî'nin mevcut kaynak eserlerde tespit edilebilen bütün eserleri ele alınacak; eserlerin matbu, yazma eser ve kayıp olanları tek tek detaylı bir şekilde belirlenecektir. Aynı şekilde bu eserlerin içerik özellikleri, hangi ilim dallarına ait oldukları ve ilmi gelenek içindeki yerleri hakkında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Böylece el-Hısnî'nin ilim tarihindeki yeri daha belirgin bir hale getirilecek ve onun zengin ilim mirasına dair kapsamlı bir yaklaşım ortaya konulmuş olacaktır.

⁷ Raḏî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzırîn*, 60.

⁸ Raḏî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzırîn*, 169.

2.1. Fıkıh İlmi İle İlgili Eserleri

Takiyyüddîn el-Hısnî, fıkıh ilmine özel bir önem atfeden âlimlerden biridir. Fıkıh ilmini son derece kıymetli ve zaruri bir ilim olarak değerlendirmiş, dünya ve ahiret saadetine vesile olacak faydalı bir uğraş olarak görmüştür. Nitekim eserlerinde bu düşüncesini açıkça ortaya koymuş, fıkha ayrılan zamanın en değerli zamanlardan biri olduğunu vurgulamıştır.⁹ Onun bu anlayışı doğrultusunda kaleme aldığı fikhî eserleri muhteva ve yöntem bakımından dikkat çekicidir. El-Hısnî, fikhî konuları işlerken sadece zâhirî olan hükümlerle yetinmeyip, konuların dayandığı delilleri de ayrıntılı bir şekilde ele alarak, okuyucunun konuya daha derinlemesine nüfuz etmesini sağlamayı amaçlamıştır. Bu yaklaşımı sayesinde, onun kaleme aldığı eserler sadece bir şerh ya da özet niteliğini taşımaktan öte, ilmi bir tahkik, tahlil ve onun yorumlama seviyesini ortaya koyan çalışmalar olmuştur. Ayrıca eserlerinde ayet ve hadislerden büyük oranda istifade etmesi, onun naslarla olan yakın ilişkisinin ve klasik metinlere olan bağlılığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Fıkıh alanında kaleme aldığı eserlerin içerik bakımından zengin oldukları görülmektedir. Bu eserler onun fıkıh anlayışını, ilmi birikimini ve klasik metinlerle kurduğu ilişkiyi ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Aşağıda, onun fıkıh ilminde kaleme aldığı eserleri tek tek ele alınıp değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

2.1.1. Kifâyetu'l- 'Ahyâr fî Halli Ğâyeti'l- 'İhtisâr

Kifâyetu'l- 'Ahyâr, Takiyyüddîn el-Hısnî'nin fıkıh alanında yazdığı en meşhur ve en çok istifade edilen eseridir. Bu eser, Kâdî Ebû Şücâ el-İsfahânî'nin (ö. 500/1107) Şafiî mezhebine ait klasik metinlerinden biri olan *el-Muhtasar*, diğer bir adıyla *Ğâyetü'l ihtisâr ve et-takrib* adlı eserin üzerine şerh olarak yazdığı bir çalışmadır. El-Hısnî bu eserinde, metnin orijinal olan tertibine bağlı kalarak açıklanmaya muhtaç olan fikhî meseleleri detaylandırarak, konuları sadece lafzî anlamda açıklamakla yetinmeyerek, meselenin dayandığı ayet, hadis ve icma gibi delilleri de zikretmiştir.

Eserde klasik Şafiî fıkhnın temel konularına ve meselelerine değinmekle birlikte, zaman zaman farklı mezheplerin görüşlerine de temas ederek mukayeseli bir yaklaşım ortaya koymuştur. El-Hısnî'nin konu açıklamalarında gösterdiği titizlik, kaynaklara verdiği önem ve ilmi derinlik, onun bu eseriyle Şafiî mezhebinin fıkıh geleneğine yaptığı katkıyı açıkça ortaya koymaktadır. Bu eser günümüze kadar ulaşan nadide eserlerden biri olup, birçok defa matbu olarak basılmış ve çeşitli ilmi çalışmalara da kaynaklık etmiştir. Günümüzde özellikle Şafiî fıkhiyla ilgilenen araştırmacılar tarafından sıkça başvurulmuş bu eser, el-Hısnî'nin ilmi mirasının en önemli parçalarından biri olarak değerlendirilmektedir.¹⁰

⁹ Ebû Bekr b. Muhammed el-Hısnî, *Kifâyetu'l- 'Ahyâr fî Halli Ğâyetu'l- 'İhtisâr*, thk. Abdullah ibn Sıyt, Muhammed Şavi Arabeş (Beyrut: Daru'l Minhac, 2011), 66.

¹⁰ Hısnî, *Kifâyetu'l- 'Ahyâr*, 66.

2.1.2. Şerhu't-Tenbîh

Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) Şafiî mezhebine dair kaleme aldığı *Tenbîh* adlı eserinin Takiyyüddîn el-Hisnî tarafından beş cilt olarak kapsamlı bir şekilde ele alındığı bir şerh çalışmasıdır.¹¹ El-Hisnî'nin bu çalışması hem *Tenbîh'in* içeriğini açıklaması hem de fikhî konuları derinlemesine ele alması açısından önemli bir ilmi faaliyettir.

Söz konusu şerh çalışması Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ayasofya 1210-1213 numaralı koleksiyonda kayıtlıdır. Ancak mevcut olan nüshalar yalnızca dört ciltle sınırlı olup henüz eserin tahkiki yapılmamıştır. Eserdeki ciltlerin içeriğine bakıldığında, birinci cilt kitap başlangıcından zekât bahsine kadar olan konuları; ikinci cilt zekât bahsinden alışveriş bahsine kadar olan konuları kapsamaktadır. Üçüncü cilt mevcut yazma eserlerde bulunmamaktadır. Dördüncü ciltte Sadâk bahsinden başlayarak Cinayet bahsine kadar olan konular şerh edilmiştir. Beşinci cilt ise Diyet bahsinden itibaren kitabın sonuna kadar olan kısmı kapsamaktadır.

2.1.3. Şerhu'l-Hidâye

Hanefî mezhebine mensup Burhâneddin el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) yazmış olduğu ve alanın en muteber fıkıh eserlerinden biri olan *el-Hidâye* adlı kitaba el-Hisnî tarafından yazılan şerhtir.¹² Bu şerh, el-Hisnî'nin sadece Şafiî fıkına değil, Hanefî fıkına da derinlemesine vakıf olduğunu ortaya koymaktadır. Bu şerh çalışması onun çok yönlü bir fakih olduğunu ve mezhep sınırlarını aşan ilmi bir birikime sahip olduğunu göstermektedir.

Söz konusu eser günümüze yazma olarak ulaşmış olup, İstanbul'daki Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde Nurbanu koleksiyonunda (nr. 00089) kayıtlıdır. Henüz tahkik edilmemiş olan eser, el-Hisnî'nin ilmi mirasının tam anlamıyla gün yüzüne çıkarılamamış yönlerini ortaya koyabilecek bir çalışma olup, eserin tahkik ve neşrinin yapılması halinde mezhepler arası ilmi etkileşime katkı sağlayacağı aşikardır.

2.1.4. Telhîsü'l-Mühimmât

Telhîsü'l-muhimmât, Cemâleddin Abdurrahim el-İsnevî'nin, (ö. 772/1370) Şafiî mezhebi içerisinde önemli bir yeri olan *el-Mühimmât fî şerhi'r-Râfi'î ve'r-Ravza* adlı altı ciltlik eser üzerine yapılan bir muhtasar çalışmadır. Söz konusu eserin iki cilt olarak yazıldığı rivayet edilmiş olsa da eserin günümüze ulaşmadığını söyleyebiliriz. El-Hisnî bu özet çalışmasında Şafiî fıkına dair bazı önemli konuları yine kendisi gibi Şafiî olan Râfi'î ve Nevevî'nin görüşlerini esas alarak yazmıştır. Eserin varlığı ve ona aidiyeti el-Hisnî'nin biyografilerinde ve onun eserlerine dair çeşitli tanıtıcı kaynaklarda zikredilmektedir.¹³

¹¹ Sehvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Muştâfâ b. 'Abdullâh Hâcî Halîfe Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kutubi'l-Funûn* (Bağdat: Mektebetu'l-Musennâ, 1941), 1/489.

¹² Sehvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/2022.

¹³ Sehvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82. Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1914.

2.1.5 Kifâyetu'l Muhtâc fî Halli'l Minhâc

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin beş ciltlik bu eseri, Şafîî mezhebinin klasiklerinden biri olan İmam Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn* adlı eserine yazılmış bir şerhtir. Nevevî'nin bu eseri, Şafîî mezhebinde en muteber metinlerden biri olması nedeniyle, üzerine yüzyıllar boyunca yazılan şerhlerle ilmi bir birikim meydana getirmiştir. Takiyyüddîn el-Hısnî de bu birikime katkı sunmak amacıyla eseri beş cilt halinde şerh etmiştir. Ancak söz konusu eserin herhangi bir yazma nüshasına ulaşamamıştır. Eserin varlığı ancak el-Hısnî'nin biyografisinde ve onun eserlerine dair çeşitli tanıtıcı kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁴

2.1.6. El-Kavâ'id

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin kaleme aldığı *el-Kavâ'id*, özellikle Şafîî mezhebinde kabul gören fikhî kaideleri ele alması açısından büyük önem taşır. El-Hısnî bu eserde, Selâhâddin el-Alâî'nin (ö. 761/1359) *el-Mecmû'u'l-müzhebe fî kavâ'idil-mezhebe* adlı hacimli çalışmasını esas almış fakat sadece ona bağlı kalmayıp özgün bir çalışma ortaya koymuştur.¹⁵ El-Hısnî, bu eserinde kaideleri sadece nakletmekle yetinmemiş, bunların uygulama alanlarına dair örnekler sunarak izahatlarda bulunmuştur. Söz konusu eser günümüze ulaşmış olup matbu olarak çeşitli yayınevlerince basılmıştır. *El-Kavâ'id*, özellikle fıkıh alanında çalışmalar yapan öğrenciler ve araştırmacılar için vazgeçilmez kaynaklar arasında yer almaktadır.

2.1.7. Şerhu'n-Nihaye

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.¹⁶

2.1.8. El-Fevâ'id Fi'l-Fıkh 'alâ Mezhebi'l-İmâmî's-Şafî'î

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.¹⁷

Sonuç olarak, Takiyyüddîn el-Hısnî'nin fıkıh alanında günümüze ulaşan iki basılı eserinin yanı sıra, yazma nüsha olarak mevcut iki eseri daha bulunmaktadır. Ayrıca, klasik biyografik kaynaklarda adları geçen ancak günümüze ulaşıp ulaşmadığı kesin olarak tespit edilemeyen dört eseri olduğu da bilinmektedir.

¹⁴ Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, 11/82; Raḏî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzirîn*, 169; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1875.

¹⁵ Selman Başaran, "Alâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/331-332; Mustafa Baktır, "Kaide", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/205-210.

¹⁶ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274.

¹⁷ Kallek, "Hısnî", 17/400-401.

2.2. Hadis İlmi İle İlgili Eserleri

Fakih kimliğiyle tanınan el-Hısnî, dönemin birçok âlimi gibi hadis ilmiyle meşgul olmuş ve bu alanda birtakım eserler kaleme almıştır. Takiyyüddîn el-Hısnî sadece hadis alanına dair eserler kaleme almakla yetinmemiş, fıkıh, kelâm ve tasavvuf ile ilgili eserlerinde de hadislerle ilgili yorumlar yapmış, hadislerin delil olarak kullanımına yönelik değerlendirmelerde bulunmuş, hadis ile ilgili senet analizlerine ve muhaddislerin yaklaşımlarına sıklıkla atıfta bulunmuştur. Bu yönüyle, onun ilmi şahsiyetinin sadece fakih kimliğiyle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda muhaddis yönünün de güçlü olduğu anlaşılmaktadır.

El-Hısnî'nin doğrudan hadis alanına dair kaleme aldığı eserler, temelde hadis metinlerine yapılan şerhler ile hadislerin senetlerini ele alan tahric çalışmaları şeklinde tasnif edilebilir. Ancak bu eserlerin hiçbirisi günümüze ulaşmamış; sadece biyografi kitaplarında haklarında çeşitli bilgiler yer almıştır. Bu durum onun hadis ilmiyle olan ilişkisinin göz ardı edilmesine sebep olmamalıdır.

Aşağıda, el-Hısnî'ye nispet edilen ve hadis alanında telif ettiği belirtilen üç önemli eser hakkında bilgi sunulmuştur.

2.2.1. Şerhu Şaḥîḥ-i Müslim

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin hadis alanında yazdığı en kapsamlı çalışmalardan biri, Müslim b. el-Haccâc'ın (ö. 261/875) *Şaḥîḥ-i* üzerine kaleme aldığı üç ciltlik şerh çalışmasıdır. Eserin herhangi bir yazma eser nüshası veya matbu baskısı günümüze kadar ulaşmamıştır. Buna rağmen, el-Hısnî'nin biyografisini içeren kaynaklarda bu kitaba sıkça değinilmektedir. Bu durum, söz konusu eserin dönemin âlimleri tarafından tanınmış olduğu, dolayısıyla el-Hısnî'nin hadis ilmindeki yetkinliğinin çağdaşı âlimler nezdinde de kabul edildiğini göstermektedir.¹⁸

2.2.2. Şerḥu'l-Erba'îne en-Nevevî

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin hadis alanında kaleme aldığı bir diğer eser, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin (ö. 676/1277) meşhur *el-Erba'în* adlı eserine yazdığı ve tek ciltlik olduğu belirtilen bir şerh çalışmasıdır. Nevevî'nin kırk hadis eseri, İslam dünyasında çok geniş ilgiye mazhar olmuş ve üzerine birçok şerh yazılmıştır. El-Hısnî'nin de bu ilmi birikime dâhil olarak böyle bir şerh kaleme alması, onun klasik hadis birikimi içerisindeki yerini göstermektedir. Ancak bu eser de günümüze ulaşmamış olup, eser hakkında el-Hısnî'nin biyografisinde ve bazı kaynaklarda birtakım bilgiler zikredilmiştir.¹⁹

¹⁸ Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; İbn Kâḍî Şuhbe, *Ṭabaḳātu's-Şâfi'iyye*, 4/77; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 1/555.

¹⁹ Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Raḍî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzırîn*, 169.

2.2.3. Tahricü eḥâdisi'l-İhyâ

Takiyyüddîn el-Hisnî'nin hadis ilmindeki çalışmalarından bir diğeri de İmam Gazâlî'nin (ö. 505/1111) tasavvuf ve ahlaka dair meşhur eseri *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn* içinde geçen hadislerin tahric edilmesine dair kaleme aldığı eserdir.²⁰ Bu eser bazı kaynaklarda tek bir cilt olarak *Telhisü'l eḥâdisi'l-İhyâ* ismiyle de geçmektedir. El-Hisnî bu eserinde hadislerin sahihliğini tespit etmeye yönelik çalışması, onun sadece fikhî bağlamda değil, aynı zamanda hadislerin sıhhat derecelerine olan ilgisini ve muhaddis yönünü de ortaya koymaktadır. Bu eser de el-Hisnî'nin günümüze ulaşmayan eserleri arasında yer almaktadır.²¹

2.3. Tasavvuf İlmi İle İlgili Eserleri

Takiyyüddîn el-Hisnî tasavvuf alanına da ilgi göstermiş, bu alandaki görüşlerini hem müstakil eserlerinde hem de diğer ilim dallarında kaleme aldığı eserlerde yansıtmıştır. Takiyyüddîn el-Hisnî'nin tasavvufa yaklaşımı, dönemin sûfi anlayışlarıyla uyumlu olmakla beraber zaman zaman tenkitçi bir bakış açısı da barındırmaktadır. Özellikle Takiyyüddin İbn Teymiyye'ye karşı takındığı, onu tekfir etme derecesine varan olumsuz tutumu Şam halkı arasında bazı huzursuzlukların çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca o kazâî ve idarî mevkillerdeki devlet ricaline karşı emri bi'l-ma'r'ûf ve nehyi ani'l-münker yapmayı kendisine düstur edinmiştir.²² Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hisnî'ye nispet edilen bazı tasavvuf eserleri günümüze kadar ulaşmış bazıları ise ulaşmamıştır. Aşağıda, onun tasavvuf alanına dair kaleme aldığı ya da kendisine nispet edilen eserleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

2.3.1. Âdâbü'l-Ekl ve's-Şûrb

Takiyyüddîn el-Hisnî, bu eserinde yeme ve içme adabına dair konuları ele almıştır. Yazma eser nüshası Almanya'da yer alan Kraliyet Kütüphanesi'nde yer almaktadır.²³ Ayrıca el-Hisnî'nin hayatını ele alan klasik biyografi kaynaklarında da bu çalışmaya değinilmektedir.²⁴

2.3.2. Kam' u'n-Nüfûs ve Ruḳyetü'l-Me'yûs

Takiyyüddîn el-Hisnî'nin, hadis kaynaklarından yararlanarak vaaz üslubuyla çeşitli itikadî ve tasavvufî konuları ele aldığı önemli bir eserdir. Eserde, özellikle mucizenin çeşitleri konusunda hadislerden hareketle sistematik biçimde inanç ekseninde birtakım değerlendirmelere yer verilmektedir.²⁵ Yazma eser nüshaları günümüzde başta Süleymaniye Kütüphanesi'nde Fatih koleksiyonunda (no.02764) olmak üzere farklı kütüphanelerde

²⁰ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab*, 9/274.

²¹ İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*, 4/77; Raḍî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzırîn*, 169.

²² Kallek, "Hisnî", 17/400-401.

²³ Merkezü'l-Melik Faysal, *Hizânetü't-Türâs: Fihris Maḥṭûṭât* (Şam: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-İslâmiyye, 1431), 47/206.

²⁴ Şehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82.

²⁵ Şehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*, 4/77; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1356.

bulunmaktadır. Yazma eser nüshalarının çokluğu, eserin ilmi ve tarihsel serüveni açısından önemli bir göstergedir.

2.3.3. Siyerü's-Sâlik Fî Esne'l-Mesâlik

Takiyyüddîn el-Hısnî, bu eserinde çeşitli dini, ahlaki ve toplumsal konuları ele almıştır. Eserde bireyin günlük yaşamında karşılaşabileceği durumlara dair öğütlerde bulunmaktadır. Eserin dili sade ve açık olmakla beraber, içerdiği nasihatler, ayet ve hadislerle desteklenerek hem ilmi hem de irşadî bir özellik kazanmıştır.²⁶ Söz konusu eserin yazma nüshaları, Amasya'da Beyazıt Kütüphanesi'nde yer alan Beyazıt koleksiyonunda (no.1260) bulunmaktadır.

2.3.4. Siyerü's-Şâlihâtî'l-Mü'minâtî'l-Hayrât

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin bu eseri, İslami biyografi geleneği çerçevesinde kaleme alınmış önemli bir eser olarak görülmektedir. El-Hısnî, eserinde Hz. Peygamber'in eşlerinden başlayarak, kadın Sahâbîler ve Tâbiûn neslinden sâliha hanımlara kadar kadın din büyüklerinin hayatlarını kısa bir şekilde ele almaktadır. Bu şahsiyetlerin takva, zühd, ibadet ve keramet gibi yönlerine kısa ve öz bir biçimde değinmiştir. Eser, kadınların İslam tarihindeki manevi rolünü ve örnek kişiliklerini gözler önüne sermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.²⁷ Söz konusu çalışma yazma eser nüshalarında *siyerü nisâi's-selef el-âbidât* adıyla da anılmaktadır.²⁸ Yazma eser nüshası Suudi Arabistan'da Riyad Kütüphanesinde bulunmaktadır.²⁹ Tasavvufa dair yazmış olduğu diğer eserleri de şu şekilde sıralanabilir.

2.3.5. Ahvâlü'l-Kubûr

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³⁰

2.3.6. Ahvâlü'l-Kıyâme

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³¹

²⁶ Şehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1013.

²⁷ Şehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82.

²⁸ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274.

²⁹ Bir nüshası PDF olarak elimizde bulunmaktadır.

³⁰ Raḍî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzirîn*, 169; Şehâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 1/203.

³¹ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274.

2.3.7. Te'dîbü'l-Kavm

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hisnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³²

2.3.8. Tenbîhü's-Sâlik alâ Mezânnî'l-Mehâlik

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hisnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³³

2.3.9. El-Esbâbü'l-Mühlikât ve'l-İşârâtü'l-Vâzihât fî Menâkıbî'l-Mü'minîn ve'l-Mü'minât ve Mâ Lehüm Mine'l-Kerâmât

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hisnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³⁴

2.4. Akâid ve Kelâm İlimleri İle İlgili Eserleri

Takiyyüddîn el-Hisnî, yalnızca fıkıh ve hadis alanlarında değil, aynı zamanda İslam ilimlerinin temel disiplinlerinden biri olan kelâm ve akâid alanlarında da önemli eserler kaleme almıştır. Onun bu alandaki eserleri, özellikle Ehl-i Sünnet itikadını müdafa gayesini taşımaktadır. El-Hisnî'nin kelâm ve akâid konularıyla ilgilenmesi onun ilmi birikiminin çok yönlü yapısını ortaya koymaktadır. Kelâm ilminin tartışmalı meselelerine açıklık getirmeyi gaye edinen bu eserlerde, el-Hisnî aklî ve naklî delilleri bir araya getirerek, Ehl-i Sünnet çizgisini muhafaza etmeyi gaye edinmektedir. Bu çizgiyi muhafaza ederken kendini Eş'arî mezhebinin taassubundan koruyamayarak tam bir mezhep taassubuyla hareket etmektedir.

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hisnî'ye nispet edilen bazı kelâm ve akâid eserleri günümüze kadar ulaşmakla birlikte, bazı eserlerinin ise biyografi kitaplarında sadece isimleri zikredilmektedir. Aşağıda, onun kelâm ve akâid alanına dair kaleme aldığı eserler hakkında bilgi verilmektedir.

2.4.1. Def'u Şübehi men Şebbehe ve Temerrade ve Nesebe Zâlike ile'l-İmâm Ahmed

Takiyyüddîn el-Hisnî'nin, bu eseri, İbn Teymiyye'nin İslam âleminde büyük tartışmalara sebebiyet veren, Allah'ın sıfatları konusundaki görüşlerine karşı yazılmış kapsamlı bir reddiye niteliğinde bir eserdir. Selef akidesinin savunucusu olarak bilinen Ahmed bin Hanbel'in inanç esaslarını müdafaa eden bir eser olarak kaleme alınmıştır. El-Hisnî, eserinde İbn Teymiyye'nin teşbih sınırına varacak ifadelerinden dolayı onu tekfir ederek, onu Hz. Musa zamanında İsrailoğullarını saptıran Sâmir'e benzetmektedir. Müellif,

³² İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274; Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi 'Li-Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, 11/82.

³³ Raḍî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzırîn*, 169; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 1/487.

³⁴ Kallek, "Hisnî", 17/400-401.

eserinde selefti akımın naslara zahirî manalarıyla yaklaşım metodunu eleştirirken, ehl-i Sünnet'in teşbihi reddeden ve te'vile açık kelâmî yaklaşımını savunmaktadır. Eserin yazıldığı bağlam, İbn Teymiyye'nin görüşlerinin Şam bölgesinde ciddi bir şekilde tartışmalara sebep olduğu bir döneme işaret etmektedir. El-Hısnî'nin bu eseri, dönemin önemli kelâmî tartışmalarına aktif şekilde katıldığını ve onun Ehl-i Sünnet'in geleneksel görüşlerini müdafa kararlılığını ortaya koymaktadır.

Yazma eser nüshası günümüze ulaşmış olup Süleymaniye Kütüphanesi, Sami Benli Koleksiyonu'nda muhafaza edilmektedir. Ayrıca eser, Zâhid el-Kevserî tarafından tahkik edilmiş ve el-Mektebetu'l-Ezherriyye li't-Turâs tarafından da matbû olarak neşredilmiştir.³⁵

2.4.2. Cevâbu fi'r-Reddi alâ İbni Teymiyye fî Meseleti Şeddi'r-Rihâl

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin bu eseri, İbn Teymiyye'nin Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret için özel olarak sefer tertip edilmesinin caiz olmadığına dair iddialarına karşı kaleme alınmış başka bir reddiye eseridir. İbn Teymiyye, "şeddü'r-rihâl" meselesindeki fikriyle geleneksel İslam âlimlerinin büyük bir kısmıyla ters düşmektedir. Bu husus hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde de geniş yankılar uyandırmıştır. El-Hısnî ise kaleme aldığı bu eserinde Hz. Peygamber'in kabrine ziyaretin meşruiyetini savunmuş, bu ziyaretin dini ve manevi değeri üzerinde durmuştur.

Eser, genellikle "*Def'u's-şühbe*" adlı eser içerisinde neşredilmiştir. Yazma eser nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hacı Beşir Ağa Koleksiyonu'nda kayıtlıdır.³⁶

2.4.3. Şerhu Esmâ'l-Hüsna

Kaynaklarda Takiyyüddîn el-Hısnî'ye nispet edilen ve kendisi hakkında herhangi bir malumat verilmeyen bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızı ifade etmek isteriz.³⁷

2.5. Tefsir İlmi İle İlgili Eserleri

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin tefsir alanıyla ilgili olarak kaleme aldığı eserleri, klasik anlamda baştan sona Kur'an-ı Kerim'in tamamını kapsayacak şekilde bir tefsir olmayıp, baştan En'âm suresine kadar seçilmiş bazı ayetlerin tefsirini içeren bir çalışmadır. Onun bu eseri günümüze ulaşmamıştır, fakat onun biyografisinin anlatıldığı kaynaklarda bu eserine atıfta bulunulmuştur.³⁸

³⁵ Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 1/82; İbn Kâḍî Şuhbe, *Ṭabakâtu's-Şâfi'iyye*, 4/77; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/275.

³⁶ Kaynaklarda bir kitap olarak zikredilmemiş ama yazma eserlerde bir kitap olarak yazıldığı için ayrı bir kitap olarak ele aldık.

³⁷ Raḍî el-Ğazzî, *Behcetü'n-Nâzirîn*, 169; Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-Vuṣûl*, 1/88; Kâtib Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, 2/1032.

³⁸ Seḥâvî, *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*, 11/82; Kâtib Çelebi, *Sullemu'l-Vuṣûl*, 1/88; İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/274.

2.6. Siyer İlmi İle İlgili Eserleri

2.6.1. Mevlit

Takiyyüddîn el-Hısnî'nin siyer alanındaki çalışmaları arasında yer alan “*Mevlid*” adlı eseri, Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen bir ciltlik bir eserdir. Söz konusu eserin günümüze herhangi bir yazma eser nüshası ya da matbû baskısı ulaşmamıştır. Ancak biyografik kaynaklarda zikredilmesi, el-Hısnî'nin siyer ilmine olan katkısını göstermesi açısından önemlidir.³⁹

Sonuç

Takiyyüddîn el-Hısnî, yaşadığı dönemin ilmi, sosyal ve mezhepsel atmosferi göz önünde bulundurulduğunda, klasik İslam ilim geleneği içinde çok boyutlu bir âlim olarak öne çıkmaktadır. Fıkıh alanında sergilediği mukayeseli yaklaşım, farklı mezheplerin görüşlerine sistematik olarak atıfta bulunması ve delil olarak hadisleri yoğun biçimde kullanması, onun yalnızca bir Şâfiî fakih olmadığını, aynı zamanda İslam hukukunun temel prensiplerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilen bir mütefekkir olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle el-Hısnî, klasik fıkıh literatüründe hem metodolojik hem de içerik açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Hadis ve tasavvuf alanındaki çalışmaları, el-Hısnî'nin ilmi kimliğinin çok boyutlu olduğunu ve onun sadece bir fakih değil, aynı zamanda muhaddis ve sûfi bir kimlik taşıdığını ortaya koymaktadır. Hadisleri yorumlama biçimi, rivayetlerin güvenilirliğine verdiği önem ve tasavvufî perspektifiyle metinleri değerlendirmesi, dönemin ilmi çeşitliliğini ve disiplinler arası etkileşimini anlamak açısından önemlidir. Bu durum, el-Hısnî'nin eserlerinin yalnızca kendi dönemi için değil, sonraki dönemlerde de İslam düşüncesi araştırmaları için değerli bir kaynak teşkil ettiğini göstermektedir.

Kelâm ve akâid sahasındaki reddiyeleri ise onun Ehl-i Sünnet inancını savunmadaki kararlılığını ve dönemin itikadî tartışmalarına aktif katkısını gözler önüne sermektedir. Özellikle İbn Teymiyye'nin görüşlerine karşı kaleme aldığı eserler, Şam merkezli tartışmaların seyrini anlamak ve döneminin düşünsel ortamını değerlendirmek açısından kritik öneme sahiptir. Bu eserler, hem dönemin ilmi atmosferini hem de el-Hısnî'nin entelektüel cesaretini ve tartışmacı yönünü anlamak için vazgeçilmez kaynaklardır. Bununla birlikte, günümüze ulaşmamış ya da yalnızca yazma nüshalarıyla bilinen eserlerinin çokluğu, el-Hısnî'nin ilmi mirasının hâlen tam anlamıyla ortaya çıkarılamadığını göstermektedir. Bu durum, onun fikirlerinin ve katkılarının tam olarak değerlendirilmesi için sistematik tahkik çalışmalarının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Eserlerin titizlikle incelenmesi, sadece el-Hısnî'nin bireysel katkılarını ortaya koymakla kalmayacak, aynı zamanda Şâfiî mezhebinin tarihî ve metodolojik gelişim sürecine ışık tutacaktır. Ayrıca el-Hısnî'nin çalışmalarının modern araştırmalara kazandırılması, klasik İslam ilimlerinin disiplinler arası etkileşimini, mezhepler arası tartışmaları ve fıkıh ile kelâm alanlarındaki metodolojik çeşitliliği anlamak açısından da önemlidir. Bu bağlamda, onun eserlerinin akademik olarak yayımlanması ve analiz edilmesi,

³⁹ İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 9/275.

günümüz İslâmî ilim çalışmalarına da yeni perspektifler sunabilir. Örneğin, mukayeseli fıkıh çalışmaları, hadis kritik yöntemleri ve tasavvufî yorumların bir arada ele alınması, disiplinler arası bir yaklaşımın geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Sonuç olarak, Takiyyüddîn el-Hısnî hem bireysel bir âlim olarak hem de klasik İslam ilim geleneğinin bir temsilcisi olarak kapsamlı bir şekilde değerlendirilmelidir. Eserlerinin sistematik olarak tahkik edilmesi, akademik dünyaya kazandırılması ve modern araştırmalar ışığında yeniden ele alınması, klasik İslam düşüncesinin derinlemesine anlaşılması, mezhepler arası etkileşimlerin çözümlenmesi ve tarihsel bağlamın doğru biçimde ortaya konulması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, el-Hısnî'nin mirası, hem tarihsel bir kaynak hem de modern araştırmalara ilham verecek bir temel olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Baktır, Mustafa. "Kaide". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/205-210. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Başaran, Selman. "Alâî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/331-332. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Hançabay, Halil İbrahim - vd. (ed.). *Memlükler Dönemi İlim Geleneği 13-14. Asırlar*. İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV) Yayınları, 2024.
- Hısnî, Ebû Bekr b. Muhammed el-. *Kifâyetu'l-'Ahyâr fî Halli Ğâyetu'l-'İhtisâr*. thk. Abdullah ibn Sıyt; Muhammed Şavi Arabeş. Beyrut: Daru'l Minhac, 3. Basım, 2011.
- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *İnbâu'l-Ğumr bi Ebnâ'i'l-'Umr*. thk. Ḥasan Ḥabeşî. 4 Cilt. Mısır: el-Meclisu'l-'A'lâ, 1389.
- İbn Kâḍî Şuhbe, Ebû Bekir b. Aḥmed b. Muhammed b. 'Omar el-Esedî eş-Şuhbî ed-Dimeşkî Takiyyuddîn İbn Kâḍî Şuhbe. *Tabakâtu's-Şâfi'iyye*. thk. el-Ḥâfız 'Abdul'alîm Ḥân. 4 Cilt. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1407.
- İbnu'l-'Îmâd, 'Abdulḥayy b. Aḥmed b. Muhammed b. el-'Îmâd el-'Akrî el-Ḥanbelî. *Şezerâtu'z-Zehab fî Aḥbâr men Zehab*. thk. Maḥmûd el-Ernâvût. 11 Cilt. Dimaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986.
- Kallek, Cengiz. "Hısnî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kaş, Murat. "Kelam İlminin Bilimsel Kimliğiyle İlgili Tartışmaların Memlük Coğrafyasındaki Yansımaları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXIV/3 (2020), 1059-1080.
- Kâtib Çelebi, Muştâfâ b. 'Abdullâh Ḥâcî Ḥalîfe. *Keşfu'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kutubi'l-Funûn*. 6 Cilt. Bağdat: Mektebetu'l-Musennâ, 1941.
- Kâtib Çelebi, Muştâfâ b. 'Abdullâh Ḥâcî Ḥalîfe. *Sullemu'l-Vuşûl ilâ Tabakâti'l-Fuḥûl*. thk. Maḥmûd 'Abdulkâdir el-Arnâvût. 6 Cilt. İstanbul: IRCICA, 2010.

Merkezü'l-Melik Faysal. *Hizânetü't-Türâs: Fihris Mahtûât*. Şam: Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-İslâmiyye, 1431.

Rađî el-Ğazzî, Ebû'l-Berekât Muḥammed b. Aḥmed el-Âmirî er-. *Behcetü'n-Nâzirîn ilâ Terâcimi'l-Müte'ahḥirîn*. thk. Ebû Yahyâ 'Abdullâh el-Kendirî. Beyrut: y.y., 1421.

Şemsuddîn es-Seḥâvî, Ebû'l-Ḥayr Muḥammed b. 'Abdurrahmân b. Muḥammed. *Eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi 'Li-Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi'*. 6 Cilt. Beyrut: Menşûrâtu Dâri Mektebeti'l-Ḥayâh, ts.

Şevkânî, Muḥammed b. 'Alî b. Muḥammed el-Yemenî eş-. *el-Bedru't-Ṭâli' bi Meḥâsin min Ba'di'l-Ḳarni's-Sâbi'*. 2 Cilt. Beyrut: Daru'l-Me'ârif, ts.